

Ena Vesely

PAPA IVAN PAVAO II. PONOVRNO U POHODU AFRIČKIM KATOLIČKIM ZAJEDNICAMA

Drugo apostolsko putovanje Ivana Pavla II. afričkim mjesnim Crkvama trajalo je od 12. do 19. veljače 1982. godine i bilo je prvo njegovo putovanje izvan Italije nakon atentata koji je na njega bio izvršen u svibnju 1981. godine. U tjedan dana pohodio je četiri zemlje ekvatorijalne Afrike: Nigeriju, Benin, Gabon i Ekvatorijalnu Gvineju, u 16 etapa prošao je 14.734 kilometara, pohodio devet gradova, održao 40-ak govora na engleskom, francuskom, španjolskom i poljskom jeziku.

Ivan Pavao II. bio je prvi put u Africi od 2. do 12. svibnja 1980. godine. Prije njega pošao je u pohod jednoj afričkoj Crkvi Pavao VI., koji je od 31. srpnja do 2. kolovoza 1969. pohodio Ugandu.

S kakvom se Afrikom i s kakvim mjesnim crkvenim zajednicama Papa susreo na tom svojem apostolskom putovanju, može se vidjeti iz slijedećih podataka.

Kao i mnoge zemlje trećega svijeta, tako su i afričke zemlje u previranju. U nekim zemljama demokratska uređenja imaju vidljivo privremeni karakter, u mnogima je vlast u rukama vojske, a narod pritisnut bijedom i borbom za svakidašnji opstanak ne sudjeluje u društvenom životu, nema nikakvo stvarno demokratsko iskustvo, a to pogoduje vojnim diktaturama. Sve većoj militarizaciji pridružio se polagani ekonomski razvitak. Iako su se afričke zemlje oslobodile kolonijalnih vlasti, mnoge su ekonomski ostale vezane uz bivšeg kolonizatora. Prvotnu euforiju nakon oslobođenja zamijenilo je razočaranje nad stvarnim prilikama u pojedinim sredinama, što je urodilo vraćanjem na kolektivni ili individualni egoizam, pa i tribalizam. U mnogim zemljama vlada teška društvena nepravda, ljudska prava nisu poštovana i iz godine u godinu Afrika ima sve više izbjeglica

i političkih zatvorenika. Ekonomski Afrika danas stoji gore negoli prije desetak godina. Petrolejska kriza osjeća se još jače negoli u razvijenim zemljama Zapada. Treba se samo sjetiti da u krajevima koje pogađa suša o nafti ovisi navodnjavanje i život stanovništva.

Usred bezbrojnih problema i kontradikcija tog kontinenta živi i radi Katolička crkva dijeleći dobro i zlo s afričkim čovjekom i narodima. No evo nekoliko podataka. Kada je Ivan Pavao II. prošli put, 1980., bio u Africi, bilo je tamo 52 milijuna katolika. Ove godine ima ih 56 milijuna, što znači da broj katolika raste za dva milijuna godišnje. Tako se računa da na 450 milijuna stanovnika Afrika ima 12,38% katolika. Prirast katolika veći je od demografskog prirasta: na početku ovog stoljeća katolika je u Africi bilo oko milijun; 1930. bilo ih je šest milijuna, a 1950. 12 milijuna. Prema jednom proučavanju, koje je provedeno u Keniji, na kršćanstvo u Africi svakog dana prelazi 20.000 ljudi. Ako se taj ritam obraćenja nastavi, Afrika bi već 1990. godine mogla imati 284 milijuna kršćana, a na kraju stoljeća 393 milijuna.

Dekolonijalizacija je Afrikancima kršćanstvo učinila još privlačnijim i s osamostaljenjem mladih afričkih država nije se smanjio broj prelazaka na kršćanstvo nego se još pojačao. Samostalnost je u mladim afričkim državama probudila svijest o vlastitom identitetu i kulturi, koju žele očuvati i na njoj dalje graditi. U novonastalim prilikama našle su se u težoj situaciji one Crkve koje su imale izrazito evropsko porijeklo i karakteristike, koje su najvećim dijelom bile u rukama bijelih, zapadnih misionara, koji su u nekim krajevima bili izgnani, gdje je novim misionarima ulaz bio zabranjen, a postojeće katoličke škole nacionalizirane. No to je Crkvu prisililo na to da ubrza proces afrikanizacije i hijerarhije i svih ostalih struktura. Tako se za katoličku hijerarhiju u Africi danas može reći da je u rukama Afrikanaca, a širenje Evanđelja preuzele su mjesne zajednice. U posljednja dva-tri desetljeća izmijenila se uloga stranih misionara, oni su postali pomoćnici mjesnih Crkava i veza s ostalim Crkvama svijeta za plodnu izmjenu vrednota i pastoralnih ideja. Nedostatak svećeničkih zvanja u mnogim sredinama sretno je riješen angažiranjem laika, katehista, koji su postali glavna apostolska snaga afričke Crkve.

Danas najveće katoličke zajednice na afričkom kontinentu postoje u Zairu, sa 12 milijuna, odnosno 44% stanovništva, zatim u Ugandi s pet milijuna, odnosno 39% stanovništva. Slijedi Nigerija s više od pet milijuna, pa Tanzanija, Angola, Kenija, Burundi, Kamerun i druge.

No u posljednje vrijeme opaža se u Africi i jedna posve nova i zanimljiva pojava koja se može nazvati kulturnim prijanjanjem uz neku kršćansku Crkvu: mnogi Afrikanci izjašnjavaju se za vrijeme popisa pučanstva kao pripadnici neke kršćanske Crkve iako nisu kršteni u toj Crkvi. Tako se 1972. za vrijeme popisa pučanstva, koji je bio proveden u Keniji, kao katolici i kršteni članovi katoličke Crkve izjasnilo 1,900.000 ljudi. Kao takozvani nekršteni katolici izjasnilo se čak 1,500.000 stanovnika Kenije. Ista stvar ponavlja se pri popisu pučanstva u drugim afričkim zemljama i vrijedi za sve kršćanske Crkve. To znači da kršćanstvo i njegove zajednice privlače stanovništvo Afrike i iznad svojih mogućnosti da organizacijski obuhvate tu plimu svojih simpatizera. Zato mnogi smatraju da bi Katolička crkva u Africi, ako joj se pribroje ovi simpatizeri, pa katekumeni, već sada mogla imati više od 70 milijuna vjernika. Ako se tome još doda da 42% afričkog stanovništva ima manje od 15 godina, onda sve to znači mlade, dinamične vjernike i vrlo živu Crkvu.

No afrički kršćani susreću se u svojoj sredini s mnogim problemima. Prije svega ambijent je teško obilježen prošlošću, kultom predaka, magijom, specifičnim obiteljskim i plemenskim strukturama. Zato se u mnogim sredinama obraćenik osjeća nesigurnim, jer kršćanstvo u ovih nešto više od stotinu godina prisutnosti na afričkom kontinentu nije još stiglo ostvariti oblik kršćanskog života koji bi bio posve prilagođen afričkim ljudima i afričkom mentalitetu.

Prva zemlja koju je Ivan Pavao II. pohodio na svom drugom apostolskom putovanju po Africi bila je *Nigerija*. Na površini od 923.768 km² tog »afričkog kolosa« živi 80 milijuna stanovnika, koji uglavnom pripadaju trima etničkim skupinama, imaju tri glavna jezika i stotinjak dijalekata. Politički je Nigerija savezna republika sa 19 država. Ekonomski je najbogatija afrička zemlja i zato ima vodeću ulogu na afričkom kontinentu. Posebno daje primjer svojim društvenim uređenjem, unutar kojega se poštuje demokracija. Ipak nagli ekonomski razvitak, obilje nafte i veliko rudno bogatstvo, nisu uklonili diskriminacije, pa uz bogatstvo ima mnogo bijede, što stvara sukobe i razdore u zemlji. U tom je smislu jedan nigerijski dnevnik s ironijom zahvaljivao Papi što je za vrijeme svog pohoda Nigeriju kroz pet dana održao ujedinjenom.

Crkva u Nigeriji postoji nešto više od stotinu godina. Na početku 1981. imala je, prema službenim podacima, oko pet milijuna katolika od 19 milijuna kršćana, uz 33 milijuna muslimana, pa nešto animista i pripadnika drugih uvjerenja. Nigerijska Crkva ima sada 32 biskupije, 1235 svećenika, 1217 redovnica i 8259 katehista, više od tisuću studenata u bogoslovijama i oko 5000 po malim sjemeništim. Laikat vrlo živo radi na socijalnom i karitativnom području. Nakon secesionističkog rata bile su u Nigeriji nacionalizirane sve katoličke škole. Za Katoličku crkvu u Nigeriji može se reći da je uključena u život svoje zemlje, te da se dobro razvija, napose s obzirom na vrlo brojna zvanja.

Očito je da je nigerijska katolička zajednica bila pravi cilj ovog drugog Papina dolaska u Afriku, jer se u Nigeriji Papa najduže zadržao, dok je Beninu, Gabonu i Ekvatorijalnoj Gvineji posvetio tek po jedan dan. Papa je posebnu pažnju posvetio kompaktnoj katoličkoj zajednici na jugoistoku Nigerije, bivšoj Bijafri, gdje se katolicizam brzo širi i ima mnogo zvanja. Taj dio Nigerije pripada Ibo etniji, čiji su pripadnici vrlo spretni u trgovini, administraciji i vojsci, gdje čak zauzimaju ključna mjesta. Secesionistički bijafranski rat počeo je među pripadnicima Ibo etnije milijun i pol života.

Tajna naglog širenja kršćanstva među Ibo etnijom jest u njihovim starim plemenskim uvjerenjima: Ibo oduvijek vjeruju u jedno vrhovno biće, imaju istančani osjećaj za grijeh, među kojima je najteži pobačaj, a kao zadovoljštinu za grijeh svakodnevno prinose žrtve. Zato im je kršćanstvo od samog početka bilo blisko, brzo su shvatili značenje mise, a iskrenom vjerom vrlo spontano prožimaju svoj svakidašnji život.

Govori koje je Ivan Pavao II. izrekao u Nigeriji mogu se uzeti i kao poruka cijelom afričkom kontinentu. Njegov susret s Nigerijom bio je i susret s velikim dijelom Afrike. Papi je naime poznato da je od pet stanovnika Afrike jedan Nigerijanac, da jedan od triju crna stanovnika afričkog kontinenta pripada toj zemlji. Za Ivanom Pavlom II. kretale su se nepregledne mase koje su u Bijafri dosegle čak dva milijuna ljudi.

Prema već ustaljenoj formuli svojih pastoralnih pohoda, Papa se i u Nigeriji posebnim govorima-porukama obratio svima koji su odgovorni za društveno-politički i vjerski život. U cijeloj Africi i svijetu odjeknuo je govor koji je Papa

izrekao 12. veljače 1982. predsjedniku i cijeloj nigerijskoj vladi u Lagosu. Pošto je naglasio kako nacionalno jedinstvo i suverenitet Nigerije jačaju i jedinstvo cijele Afrike, Papa je rekao: »Uvjeren sam da će cijela Afrika, kada jednoga dana bude mogla sama voditi svoje unutrašnje poslove, bez prisile ili miješanja vanjskih sila i skupina, ne samo iznenaditi ostali svijet svojim dostignućima, nego će svoje misaono blago, svoj smisao za život, svoje poštovanje prema Bogu moći podijeliti s ostalim kontinentima i nacijama uspostavljajući izmjenu i združenost u uzajamnom poštovanju, što je potrebno za istinski napredak cijelog čovječanstva.«¹

Papa je u istom govoru istaknuo izvanrednu ulogu Nigerije u Africi, gdje se ona bori protiv rasne diskriminacije, razvija ekonomsku suradnju, radi na afričkom jedinstvu, te čak prima izbjeglice i pruža im pomoć. Nije također propustio izreći misli o razvitku koji mora imati ljudska osoba i kako se taj razvitak osobe ne može odvijati samo na materijalnom i ekonomskom području. Čovjek i poštovanje njegovih temeljnih prava mjera su svakog uspjeha.

Slične misli iznio je Papa i na misi za nigerijske *sveučilištarce* i *intelektualce* u Ibadanu 15. veljače 1982. Znanost i istraživanje moraju služiti čovjeku. Kulturna nerazvijenost ne smije biti iskorištena za ideološke, ekonomske ili socijalne ciljeve, ne smije biti prigoda za iskorištavanje čovjeka, čije je dostojanstvo nezamjenjivo i neponovljivo.²

Nigerijskim *radnicima* i njihovim poslodavcima Papa je govorio 16. veljače 1982. Jednima i drugima naglasio je da »ljudi koji rade imaju dostojanstvo koje im Bog daje«. Čovjek svojim radom sudjeluje u Božjem stvaralaštvu, kao i Krist u svojoj ljudskoj prirodi. Kristov život pripada radničkom svijetu. Sveti je Otac istaknuo da jedinstvo radnika pomaže izgradnji društva i dodao da je »rad stvoren za čovjeka, a ne čovjek radi rada. Zato rad ne smije uništavati ljudskost osobe«, a bogatstvo zemlje treba upotrijebiti na dobro svih »posebno siromašnih, siročadi, bolesnika, invalida i starih.«³ Obraćajući se *diplomatskom zboru* u Lagosu, među kojima je bilo mnogo predstavnika afričkih država, Papa ih je pozvao da prije trećeg tisućljeća budu pokretači dijaloga i suradnje u Africi pozivajući se na osnovne istine o čovjeku, na dostojanstvo i ravnopravnost ljudske osobe.⁴

U govoru koji je 15. 2. 1982. izrekao nigerijskim *biskupima* Sveti otac nije zaobišao delikatno pitanje evangelizacije kulture: »Crkva stvarno poštuje kulturu svakog naroda« — rekao je tada. »Nudeći Evandjelje, Crkva ne namjerava niti uništiti niti ukloniti sve ono što je dobro i lijepo. Ona stvarno poštuje tolike kulturne vrednote i snagom Evandjelja pročišćava i uvodi u kršćansko bogoštovlje neke elemente narodnih običaja. Crkva donosi Krista, a ne kulturu neke druge rase. Evangelizacija želi snagom Evandjelja prožeti i uzdignuti kulturu.«⁵

U govoru *svećenicima* Papa je nabrojio sve teškoće s kojima se susreću: o preopterećenosti, jer neke župe imaju i do 10.000 ljudi, čak i u 15 udaljenih sela, o potrebi pojedinačne ispovijedi, koja je veliki napor za svećenika, o što boljoj katehizaciji katekumena i pripavi na sakramente, o molitvi i suradnji s

¹ *Osservatore Romano* (dalje: OR), 14. 2. 1982., str. 1—2.

² OR, 15—16. 2. 1982., str. 5

³ OR, 17. 2. 1982., str. 3.

⁴ Isto, str. 1—2.

⁵ Na istom mj.

biskupima, o napastima s kojima se bori svećenik usred suvremenog potrošačkog društva. Pozvao je nigerijske svećenike da se ne vežu uz materijalna dobra, velike automobile, društveni položaj. Rekao im je da politika nije za njih nego za svjetovnjake, preporučio im je teološki studij i identifikaciju sa siromasima.⁶

O prožimanju svakidašnjeg života kršćanskim načelima govorio je Papa za vrijeme susreta sa *svjetovnjacima, katehistima i katoličkim ženama* u Kaduni 14. veljače 1982. Kristov duh treba unijeti na sva područja života, u obitelji, u društvo, politiku, trgovinu, kulturu, umjetnost, u redove državnih vlasti, treba ga unijeti u nacionalne i međunarodne odnose. Euharistija pri tome mora biti središte života i djelovanja. Papa je govorio o tome kako su svjetovnjaci od prvih vremena širenja Evanđelja u Nigeriji bili pomagači i tumači misionara, krstili su umiruće, slavili kršćanske blagdane kada nije bilo svećenika, razvijali Crkvu, širili Evanđelje i katehizirali katekumene. Budući da u Nigeriji ima brojčano vrlo jakih katoličkih ženskih organizacija koje se brinu za siročad i koje su nedavno odigrale odlučujuću ulogu u odbacivanju legalizacije pobačaja, Papa im se posebno obratio, pohvalio je njihov rad po biskupijskim bračnim savjetovalištim a i njihovo istupanje u obranu života.⁷

Zanimljiv govor izrekao je nigerijskim *obiteljima* 13. veljače u Onitshi. Osvrnuo se na tradicionalne vrednote afričke obitelji, kao što je to jaka obiteljska povezanost, uvjerenje da su djeca blagoslov i kruna braka, pohvalio je brigu za siročad, starce i siromahe. A onda je nanizao sve ono što je nazvao »sjenama«: poligamiju, nepoštivanje prava žena, da bi na kraju završio osudom »modernih neprijatelja obitelji«, osudom rastave, pobačaja i kontracepcije.⁸

Radikalnim govorom Papa se u Onitshi 13. veljače ove godine obratio *mladim nigerijskim katolicima*. Pozvao ih je na obnovu svoje sredine, na velikodušnu izgradnju bratskijeg društva. Mladi se ne boje teškoća, vjeruju u bolji svijet, odlučno rade za budućnost. Papa je tome dodao kako od njih traži disciplinu, pravi kršćanski život i da pri odabiranju životnog zvanja povedu računa i o duhovnom pozivu.

»Dobar kršćanin je dobar građanin« — govorio je Papa mladim Nigerijancima. »Ljubite svoju zemlju, pokoravajte se njezinim zakonima, poštujujte njezine šefove, plaćajte svoje poreze. Pozvani ste preuzeti svoje odgovornosti u političkom, društvenom, ekonomskom i kulturnom djelovanju. Kada budete punoljetni, glasajte i dajte se izabrati na političkim izborima.« »Vi mladi« — nastavio je Papa — »morate neprestano otkrivati zla unutar svojega društva, kao što su to podmitljivost, samovoljno prisvajanje državnih ili društvenih fondova, pretjerani ili neproduktivni troškovi, izazovno pokazivanje vlastitog bogatstva, nemar prema siromasima i onima na rubu društva, nepotizam, tribalizam, politička nesnošljivost, zanemarivanje prava siromašnih, pobačaj, kontracepcija i druga zla...«⁹

Papa se u Nigeriji sastao i s predstavnicima drugih *kršćanskih zajednica*, koje je tom prigodom pozvao na ekumensku suradnju na području zdravstva, širenju biblijske kulture i u obrani čovjekovih osnovnih prava.¹⁰ Već prema usta-

⁶ OR, 15—16. 2. 1982., str. 3.

⁷ Isto, str. 4.

⁸ OR, 14. 2. 1982., str. 3.

⁹ OR, 15—16. 2. 1982., str. 1—2.

¹⁰ OR, 18. 2. 1982., str. 3.

Ijenom klišeu Papinih pastoralnih pohoda nije izostao ni susret s *Poljacima* koji žive u Nigeriji i čiji je boravak u Africi Sveti Otac nazvao »životom za druge« i oblikom »uzajamne izmjene nacija«. Dodao je i nekoliko misli o tome kako su baš poljski narod i povijesna stradanja njegove domovine pripravila na solidarnost s drugim narodima u svijetu.¹¹

U porukama koje je uputio *bolesnicima* i *starcima* Sveti je Otac govorio o otkupiteljskom značenju trpljenja i starosti. Napuštajući Nigeriju, obratio se posebnim riječima njezinim najmlađim stanovnicima, *djeci*, želeći im trajno utisnuti u sjećanje prvi posjet jednoga pape njihovoj zemlji. Mislima o ljubavi, koja je jača od svih nuklearnih centrala svijeta, jer donosi stvarni mir i sreću, Papa se oprostio od crnih mališana i Nigerije.¹²

S *predstavnicima muslimanskih zajednica* Papa se imao sastati 14. veljače. Očekivao se veliki i imponantni susret. No posve je izostao. U Vatikanu je to službeno protumačeno kao događaj koji nije ovisio o Papi. Nigerijske vlasti navele su kao razlog neslogu među muslimanskim dostojanstvenicima koji predstavljaju različite skupine i nisu uspjeli složiti jedno zajedničko predstavništvo koje bi pozdravilo Papu u ime svih. Neki su kao razlog što nije došlo do susreta navele nedovoljno razumijevanje između vjerskih islamskih i državnih vlasti. Bilo je novinara koji su u svemu vidjeli znak zauzimanja oštrog stava Islama pred pomirljivim stavom Katoličke crkve i njezinim pokušajima da uspostavi dijalog.

Činjenica je da se Papa već po četvrti put obratio muslimanima: prvi put sastao se s muslimanskim predstavnicima u Turskoj, u Ankari, zatim u Ghani, u Accri, i konačno za vrijeme pohoda Filipinima. Sva tri puta susret je bio srdačan, tek je ovaj drugi afrički susret izostao. Poznavajući mjesnih prilika tvrdili su da je izostao zato što afrički muslimani, zbog unutrašnjeg neslaganja, nisu tom sastanku uspjeli dati međunarodno sveafričko značenje.

No Papa nije odustao od svojega govora-poruke muslimanima pa ga je, napuštajući grad Kadunu, izrekao predstavnicima državnih vlasti. Glavna misao tog govora bio je poziv da svi oni koji vjeruju u jednoga Boga ujedine svoje snage u obranu čovjekovog dostojanstva. Papa se osvrnuo na zajedničke elemente koji karakteriziraju obje zajednice, kao što je to molitva, nastojanja oko pravde, milostinja i suosjećanje, poštovanje nerođenog života i obitelji. Predložio je suradnju u nastojanju oko veće discipline i poštenja u javnom životu, oko jačanja jedinstva Nigerije, te u borbi protiv rasne, etničke, vjerske i seksualne diskriminacije.¹³

Postoji dosta rašireno uvjerenje da će jednoga dana najprikladniji sugovornik afričkom islamu biti afričko kršćanstvo, koje možda u ovom času još i nije najspremnije za ravnopravni dijalog. Kršćanstvo je u odnosu prema Islamu u Africi promatrano kao vjera koja je tek nedavno došla na taj kontinent. Islam ima mnoge prednosti: već stoljećima živi, djeluje i širi se po Africi i u mnogim se krajevima upravo inkarnirao u afričke prilike i mentalitet.

Druga zemlja koju je Papa pohodio u Africi bio je *Gabon*. Ta zemlja na 270.000 km² ima nešto više od milijun stanovnika, čiji broj raste jer se u tu zemlju useljavaju mnogi Afrikanci. Ima ih koji tvrde da vlast umjetno povećava-

¹¹ Isto, str. 2.

¹² Isto, str. 4.

¹³ OR, 15—16. 2. 1982., str. 4.

va broj stanovnika kako bi mogla pred javnošću prikazati manji godišnji prihod po stanovniku, te da bi Gabon i dalje imao pravo na različite međunarodne pomoći. Stanovništvo je etnički podijeljeno u 50 plemena. Gabon obiluje rudama i naftom, a razvijen je i turizam. Uključen je u francuske trgovačke interese. Među građanskim staležom vlada rasipnost kakvu čak i Zapad počinje zaboravljati. Blagostanje po gradovima privlači stanovništvo sa svih strana zemlje, pa polja ostaju sve više pusta. Vlast u zemlji ima jedna jedina postojeća stranka. Gabon ima nešto više od pola milijuna katolika podijeljenih u četiri biskupije s pet biskupa, te 114 svećenika, od kojih je 27 domaćih. Od 149 redovnica tek su 32 Gabonke. Crkva međutim vodi 248 osnovnih i 20 srednjih škola s više od 57 tisuća učenika. Drži bolnice, leprozarije, dispanzere i vrlo je aktivna na području sredstava za društveno priopćavanje. No podaci govore da tek 18% katolika doista prakticira vjeru. Tako u Gabonu ima godišnje deset tisuća krštenja, a tek 500 crkveno sklopljenih brakova. Gabonci se teško odlučuju na monogamni brak. Crkva u Gabonu nema ni svećeničkih ni redovničkih zvanja. Za razliku od obližnje nigerijske Crkve, koja šalje svoje misionare u druge zemlje, Gabonu su ponovno potrebni, jer se po zapuštenim selima stanovništvo počelo ponovno vraćati poganskim običajima. Laicizacija i blagostanje u gradu mame stanovnike novim idolima vlasti, novca, seksa i konzumizma općenito. Iako gabonska Crkva raspolaže s dosta materijalnih sredstava, pri čemu je pomaže i država, nema jačeg utjecaja na stanovništvo.

Papin pohod gabonskoj Crkvi može se nazvati minijaturnim pastoralnim pohodom koji je obuhvatio biskupe, svećenstvo, redovnike, katehiste, zatim odgovorne u društvenom životu, vlasti, radnike i sveučilištarce.

Papa je gabonskim *biskupima* 18. veljače izrekao jedan od svojih značajnijih pastoralnih govora, na koji se treba osvrnuti zbog specifičnosti prilika u zemlji. Pošto je istakao kako je širenje Evandjelja po ekvatorijalnoj i zapadnoj Africi počelo baš iz Gabona, koji ima i najstariju katedralu, Papa je rekao da su kršćani u Gabonu brojni, cijenjeni, imaju svoje škole, organizacije i slobodni su. No zabrinjavaju zvanja, kojih nema ili ne traju, zabrinjava napuštanje vjerske prakse i oklijevanje pred katoličkim brakom. Papa je upozorio biskupe na to da svjetovnjake treba dublje odgajati, da treba razviti obiteljski pastoral i promicati zvanja, to više što sjemenište u Gabonu postoji još od 1856 godine. Posebno je inzistirao na tome da se ubrza afrikanizacija gabonske Crkve, koju treba da u svoje ruke preuzme afričko svećenstvo. Biskupima je preporučio da se oslobode administrativnih poslova, koje mogu preuzeti spretni svećenici ili svjetovnjaci, te da se posvete dužnostima biskupa: propovijedanju, duhovnom i doktrinalnom vodstvu svećenika i dijalogu s pastoralnim radnicima.¹⁴

Svećenicima, redovnicima, redovnicama i katehistima Sveti je Otac govorio kako je od prve evangelizacije prošlo već 138 godina, naglasio je potrebu vjernosti pozivu, uzvišenost poslanja u Crkvi i nabrojio opasnosti potrošačkog društva, koje zatvara čovjeka u praktični materijalizam, u idolatriju vlasti, novca i seksa.¹⁵

Drugim *kršćanskim zajednicama* u Gabonu predložio je da još više, zajedno s Katoličkom crkvom, razviju suradnju na području sredstava društvenog priopćavanja.¹⁶

¹⁴ OR, 20. 2. 1982., str. 3.

¹⁵ OR, 19. 2. 1982., str. 3.

¹⁶ OR, 20. 2. 1982., str. 4.

U govoru *različitim društvenim slojevima* Papa je istaknuo potrebu cjelovitog razvitka čovjeka unutar općeg razvoja zemlje. *Studentima* je naglasio da sveučilišta nisu mjesta na kojima se indoktrinira i ideološki porobljava, već se slobodno iznosi istina i suočavaju ideje, te razvija što potpunija ljudska i duhovna zrelost.

Obraćajući se u istom govoru radnicima, sjetio se svojih radničkih godina u Poljskoj kada su ga težak fizički rad, deportacija i ratna stradanja naveli na to da razmišlja o čovjeku i o Kristu, koji je postao čovjekov brat da ga spasi. Samo u vjeri radnik može svoje trpljenje prinositi Bogu za preporod života. Treba poštovati svakog radnika, domaćeg i stranog.

Mladima je tada rekao da se ne osvrću na prošlost, već da se slobodno obrate Kristu, kojega se ne treba bojati, jer nije otmičar, nego spasitelj.¹⁷

Budući da je Papa svoj boravak u Gabonu prekinuo pohodima u Benin i Ekvatorijalnu Gvineju, održao je u toj zemlji i svoj posljednji i na neki način oprostajni govor na afričkom tlu. Pozvao je katolike da se duhovno probude, da odbace svaki strah i fatalizam, da, pouzdajući se u Spasitelja, uklone sva ona trpljenja i teškoće koje po sebi prirodno prate život. Pozvao je afričke Crkve da budu otvorene i povezane s ostalim Crkvama u svijetu. Bez ikakvog oklijevanja i uvijenosti suočio se s pitanjem kršćanskog braka koji, kao milosni sakrament, donosi sa sobom čitavo kršćansko bogatstvo poštovanja, opraštanja i milosrđa. Ako bi Crkva ublažila svoje zahtjeve s obzirom na brak ili svećeništvo, postala bi dvoznačna i njezino bi se svjedočenje umanjilo. jer Krist nije predložio lagani nego uski put. Crkva ne može riješiti svoje probleme zavodeći čovjeka lakoćom, novcem ili vlašću. Ona se može osloniti samo na duhovna sredstva u skladu s evanđeoskim blaženstvima, istaknuo je Papa.

Svjestan teškog položaja afričke žene Sveti je Otac u tom govoru rekao kako se Crkva brine za to da »žena nikada ne bude tretirana kao objekt naslade, ni kao jednostavno sredstvo plodnosti«.¹⁸

Najoriginalniji i najneobičniji doček što ga je papa Wojtyła ikada doživio bio je, sigurno, onaj koji mu je bio priređen u *Beninu*. Već na aerodromu bio je primljen ispod velikih slika Marksa i Lenjina, te dočekan s uzdignutim pesnicama i revolucionarnim poklicima. Benin je jedna od malobrojnih zemalja koja s ponosom izlaže Staljinove slike. Na Papinu su licu novinari najprije zabilježili čuđenje, a onda rezignaciju, dok je predsjednik Benina Kerekou oduševljeno miješao revolucionarne parole sa »živio Papa«. Pošto je papi Wojtyli i cijeloj njegovoj pratnji protumačio bitne etape revolucije u Beninu, bio je očito zadovoljan što je pred mnogobrojnim televizijskim kamerama i mnoštvom novinara sa svih strana svijeta pred Papom i svojim narodom ispaio nešto nalik na velikog afričkog vođu.

Novinari su u Beninu isto tako zabilježili da je predsjednik Kerekou na vlastitu inicijativu želio prisustvovati Papinoj misi okružen predstavnicima beninske vlade. Vidjeli su kako je, kada je Papa podijelio blagoslov, i on na sebi napravio veliki znak križa.

No evo nekoliko podataka o Beninu: na 113.000 km² živi tri i pol milijuna stanovnika. Politička orijentacija zemlje jest marksističko-lenjinistička, ispočetka vrlo kruta, a u posljednje vrijeme nešto blaža. U vrijeme Papina pohoda pisalo

¹⁷ Isto, str. 3.

¹⁸ Isto, str. 1—2.

se kako se Benin sve više militarizira, da se mnogo vojnika vježba po libijskim kasarnama, da ima mnogo političkih zatvorenika, među kojim i svećenika.

Sveti je Otac u Benin došao zbog nešto više od 560.000 katolika, koliko ih je, prema službenim podacima, bilo 1980. godine. Šest beninskih biskupija podijeljeno je na 110 župa sa 175 svećenika i 320 redovnica. Budući da su Crkvi bile oduzete škole, razvijena je aktivnost po bazičnim zajednicama. Mnogo pažnje posvećuje se katehezi, te zdravstvenom i karitativnom području. Osim katolika, u Beninu ima 50.000 protestanata, 200.000 muslimana, a ostali, zapravo najveći dio stanovništva pripada animističkim religijama. U Beninu je evangelizacija započela 1861. godine. Na izričiti zahtjev mjesnih vlasti Papin boravak bio je kratak, zapravo tek nekoliko sati, koliko je trajala misa 17. veljače na stadionu u Cotonou, te susret s Predsjednikom i biskupima.

Beninskim vjernicima Ivan Pavao II. rekao je da je došao k njima da bi ih učvrstio u njihovu hod u vjeri: »Poput Pavla volim pohađati Crkve koje nisam utemeljio, da bih se uzradovao njihovu napretku i da bih učvrstio njihov hod u vjeri u zajedništvu s mjesnim pastirima.«¹⁹ Govorio je o religioznosti stanovnika Benina, o povijesti širenja Evanđelja u njihovu kraju sve do razvitka domaće hijerarhije. Pozvao je beninsku Crkvu da nastavi širiti Evanđelje, osobito na sjeveru svoje zemlje gdje još nije ni započela evangelizacija, te da to djelo onda nastavi i po drugim afričkim zemljama. Govorio je i o produbljanju kršćanske vjere u već postojećim zajednicama, obuhvatio je u svom govoru probleme mjesnih biskupa, svećenika, radnika i obitelji, nije zaboravio ni siromahe, ni žene, s nekoliko misli obratio se bolesnicima i zatvorenicima kojima je poručio da »ni jedna njihova patnja neće biti izgubljena u zajedništvu svetaca«. Konačno je cijelu beninsku Crkvu pozvao da se iznad svega čuva unutrašnje podijeljenosti.

Nakon mise, za vrijeme susreta s beninskim predsjednikom, Papa je govorio o ekonomskom, kulturnom i društvenom prinosu što ga katolici kao građani Benina mogu dati svojim djelovanjem i što su ga već dali u 120 godina postojanja Crkve u zemlji. Kroz to je vrijeme stanovništvo očuvalo svoje predačke vrijednote koje im Crkva nije zanjekala već ih je, štoviše, oslobodila strahovanja i dala im nutarnji mir. Crkva vjernike poziva na lojalnost. Katolici ljube svoju domovinu, »ne traže privilegije, nego žele da kao i svi ostali sugrađani mogu u punini i slobodno sudjelovati u cijelom životu nacije i u svim odgovornostima koje on pretpostavlja«. Papa je za katolike u Beninu tražio nužni životni prostor za njihovu vjeru, molitvu, vjerski odgoj, grupno svjedočenje i okupljanje. Na kraju je dodao kako oni »ne mogu prihvatiti naučavanje koje se protivi njihovoj savjesti.«²⁰

Za vrijeme susreta s beninskim biskupima pohvalio ih je što imaju dobro formirano svećenstvo, pozvao ih je da bolje snage posvete evangelizaciji sjevera zemlje. Primijetio je da njihovu društvenu i političku situaciju iz vlastitog iskustva dobro poznaje i da mu se čini da mjesna zajednica dobro svladava sadašnje kušnje. Inzistirao je na jedinstvu, jer će »ono biti vaša snaga koja će spasiti vašu Crkvu.«²¹

Nakon Nigerije, tog »afričkog kolosa«, Gvineje i Benina, Papa je pohodio i jednu posve malenu i mladu afričku državu koja je tek nedavno izašla iz

¹⁹ OR, 18. 2. 1982., str. 4.

²⁰ OR, 19. 2. 1982., str. 1—2.

²¹ Na istom mj.

krvave diktature. Pohodio je *Ekvatorijalnu Gvineju*, koja ima jedva 28.000 km² i 300 tisuća stanovnika, od čega 85% pripada Katoličkoj crkvi.

Od 1968. do 1979. godine bila je u toj zemlji uspostavljena diktatura i marksistički režim. Čim je diktator Macias, koji je bio kršten i tek je bio naučio pisati u jednoj od katoličkih misija, godine 1968. došao na vlast, prisilio je više od stotinu tisuća ljudi da se iseli iz zemlje, svakoga dana ubijano je nekoliko desetaka ljudi, prisvojio je sva bogatstva zemlje i do kraja osiromašio narod. Čini se da je za vrijeme te diktature, koja je Ekvatorijalnu Gvineju posve izolirala od ostalog svijeta i bacila je u beskrajnu bijedu, bilo ubijeno na desetine tisuća ljudi. Za vrijeme jedanaest godina krvoprolića i teških nepravdi nad nesretnim stanovništvom držale su Francuska, Kina i SSSR svoja diplomatska predstavništva u toj afričkoj državi, dok je Španjolska vrlo uspješno razvijala trgovačke poslove. Svjetska javnost nije ništa znala. Crkva je isto tako bila ušutkana.

Diktator Macias tražio je da svećenici misu započnu formulom u kojoj će na mjestu imena Presvetog Trojstva biti njegovo, njegove majke i sina. Kada je to Crkva odbila, istjerao je sve strane misionare, a domaće je biskupe i svećenike pozatvarao, bili su mučeni i ubijani. Na slobodi je ostao samo jedan, onaj koji ga je krstio. Zatvorio je čak i katedralu, zabranio bilo kakvu vjersku svečanost, da bi 1978. čak potpuno zabranio i Katoličku crkvu. Nakon državnog udara 1979. godine, Ekvatorijalna Gvineja izašla je iz krvave diktature i sada je na vlasti vojno vijeće, koje je sa Svetom Stolicom ponovno uspostavilo diplomatske odnose. Tom prigodom predstavnici te male afričke zemlje molili su u Vatikanu da Papa i njih uključi u svoje apostolsko putovanje, jer bi to vrlo dobro došlo usred sadašnje teške situacije u zemlji. Naime novinari su u vrijeme Papina pohoda Ekvatorijalnoj Gvineji zabilježili da je u zemlji ekonomska situacija vrlo teška, da mnogi problemi još nisu riješeni, a nije im izmakla ni činjenica da su avionom u kojemu se vozio Papa upravljali sovjetski piloti.

Ivan Pavao II. želio je svojim pohodom ovoj zemlji očito pokazati da cijenjeni i male zajednice, želio je svjetsku javnost upozoriti na stradanja te male afričke zemlje. Kako ni Crkva nije u ono vrijeme posvetila mnogo pažnje mučeništvu vjernika mjesne Crkve i cijelog stanovništva Papa je svojim dolaskom donekle želio nadoknaditi taj propust.

I doista je Ivanu Pavlu II. u susret došla cijela ta ispaćena zemlja, doslovno je sve stanovništvo s palmama u rukama i sa suzama u očima izašlo u susret Svetom Ocu, kao da vide samoga Boga kako silazi na zemlju.

Papa je u Ekvatorijalnoj Gvineji već u pozdravnom govoru Predsjedniku spomenuo nedavne teškoće i mučeništvo.²² Govorio je i o želji Katoličke crkve da lojalno suraduje u izgradnji zajedničkog dobra, nastojeći oko moralnog uzdizanja osoba, oko pomirenja, radeći na odgojnom i karitativnom području, čime Crkva želi služiti čovjekovom dostojanstvu tražeći samo atmosferu slobode, razumijevanja i poštovanja, što će joj omogućiti mirno obavljanje njezina duhovnog i humanitarnog poslanja. Istakao je kako bolni događaji prošlosti nisu umanjili volju mjesne Crkve, o čemu već govore brojne poduzete inicijative. Na kraju je Papa molio da se nekim odgojnim institucijama u rukama Crkve dadne adekvatni status.

²² OR, 20. 2. 1982., str. 1—2.

Naime, Crkva Ekvatorijalne Gvineje bori se s mnogo problema, gotovo sve treba započeti iz početka, mnogi nedavno obraćeni kršćani vratili su se plemenskim obredima i poligamiji, crkve su srušene ili pretvorene u magazine. Budući da i dalje postoje trgovačke veze sa Španjolskom, i mjesna zajednica obratila se španjolskoj Crkvi koja je poslala 120 misionara, svećenika i redovnica. O njima je Papa posebno s radošću govorio za vrijeme mise u Bati, kada je ujedno rekao da biskupije Malabo i Bata imaju sada svojih 14 svećenika, osam redovnika i nešto sestara. Rekao je da je svrha evangelizacije da svaka Crkva stane na vlastite noge, ne zato da bi se u sebe zatvorila, nego da bi i ona nastavila širiti Evanđelje. Govor je završio pozivom da nedavni progoni postanu izvor poticaja za što cjelovitiji kršćanski život.²³

Za Papu su ovakva daleka putovanja znatan napor, novinari su zabilježili da je na povratku izgledao nekoliko godina stariji. No izdržao je dobro i nije mu trebala ni jednom liječnička pomoć, odolio je afričkom suncu, ekvatorijalnoj vlazi i o tome, sigurno, na neki način ovise i njegova buduća putovanja. I sam je u razgovoru s novinarima rekao da je Afrika tako velika da bi morao neprestano putovati da bi je konačno svu obišao. Osim toga, Papi je jasno da se interes Crkva pomalo pomiče na jug, u zemlje Trećeg svijeta: jedan Afrikanac od osmorice je katolik, jedan od četvorice kršćanin, a svaki drugi je musliman. Zatim, dolaskom jednog Poljaka na Petrovu stolicu pomaknulo se središte Crkve i djelovanje Pape prema Trećem svijetu. Papa Wojtyła s posebnom ljubavlju promatra Afriku, kao Poljak osjeća se solidaran sa svim onim narodima koji se bore i trpe za svoj nacionalni opstanak, ekonomski i kulturni razvitak. Osim toga, Wojtyłu kao čovjeka privlači afrička raznolikost, drukčiji mentalitet, način shvaćanja i izražavanja, što se moglo vidjeti iz njegovih razgovora s novinarima već nakon prvog putovanja.

U razgovoru s novinarima na povratku, u avionu, Papa je sam rekao da, gledano senzacionalistički, ovo njegovo drugo putovanje u Afriku nije ništa posebno. No dodao je da papin dolazak za afričke zemlje vrlo mnogo znači. Njima mnogo govori čak i činjenica da Papa prima ili ne prima njihov poziv, oni se već prem tome osjećaju prihvaćeni ili zapostavljeni. Papa je svjestan da susret s vrhovnim poglavarom Katoličke crkve za crne stanovnike Afrike znači uspjeh, pravi blagdan, kakav su mu oni zaista svojom toplinom, ljudskošću, iskrenošću i neizmjernom radošću priredili.

Novinari su dalje Papi na povratku govorili kako su ta njegova putovanja kritizirana. Odgovorio im je da su posve u skladu s misijskim pozivom Crkve, koja je neprestano u misijama, što znači da ide ljudima u susret da bi među njima stvorila čvrste točke, razvila Crkvu. Papa je zatim novinarima govorio kako ga u tim njegovim putovanjima vodi logika župnika. Nekada je svijet tražio župnika u njegovoj župi. Danas on mora ići među ljude, mora među njima biti prisutan. Ako je to važno za jednog župnika, još je prirodnije za biskupa i papu, naravno na univerzalnom nivou, tumačio je Papa novinarima.²⁴

Papa doista govori istinu kada kaže da ide po svijetu zbog propovijedanja i širenja Evanđelja. On to svaki put uporno ponavlja, državicima i narodu, to je ponovno govorio i u Africi. On ide po svijetu kao pastir i kao »župnik Wojtyła«, samo što za razliku od nedjeljnog pastoralnog pohoda autom u koju

²³ OR, 19. 2. 1982., str. 1—2.

²⁴ Slobodno prenosim misli iz talijanskog dnevnika *Repubblica* od 19. 2. 1982.

zabačenu rimsku župu, odlazi avionom u koju udaljenu zajednicu drugog kontinenta. Da se on stvarno osjeća pastirom i »župnikom« svijeta, vidi se i pri svećanim doćecima: teško podnosi kada ga primaju kao šefa države, prolazi obično nemarno i brzo uz počasnu stražu, rastresen i ne gledjući u lice vojnicima.

Zanimljive dojmove ponio je s ovog Papinog putovanja novinar jednog talijanskog dnevnika, koje iznosim u sažetijem obliku. Papa se nakon atentata mnogo izmijenio. Ako je na njega ostavila duboki dojam sva patnja prošlog rata, sigurno je i atentat ostavio jaki trag u Papinu životu. Trpljenje i svijest da je objekt i žrtva nasilja koje luduje svijetom učinili u svoje: nestao je Wojtyła glumac, iščeznuo je muževni, jaki Papa, koji je budio divljenje, nestao je onaj prizvuk tribuna koji po trgovima i stadionima očekuje pljesak, prilagođuje glas govorničkim efektima očekujući ovacije. Možda ni jedno drugo putovanje nije tako produhovilo i produbilo Ivana Pavla II. Možda je svemu tome pridonijelo i trpljenje koje Papi stvara situacija u kojoj se našla Poljska. I tjelesno je vidljivo slabiji, polagano se kreće, na licu mu se ocrtava umor, iako se njegova volja da putuje nije umanjila i čini se da želi što prije nadoknaditi izgubljeno vrijeme. Ovo putovanje izbrisalo je iz sjećanja ljudi, televizijskih gledalaca i mnoštva po trgovima sliku »Wojtyła-stara«. Ovoga puta umoran, znojao, s duboko nabijenim šešikom na glavi i očinskim osmijehom na licu, mnogo je više nalikovao na papu Ivana.²⁵ Tako su i oni najkritičniji morali ovaj Papin put nazvati apostolskim, koji ide za oživljavanjem mjesnih zajednica i za njihovim jedinstvom s cijelom Crkvom.

Osim toga, Papa ovoga puta u Africi nije održao neke velike kulturno i socijalno značajne govore, ograničio se na svoje specifično apostolsko područje, iako je govorio i o obrani ljudskih prava. Budući da se kretao u različitim sredinama, prilagodio je svoju riječ određenoj situaciji, zemlji i mjesnoj zajednici. No, kada se radilo o moralnim i doktrinalnim kršćanskim načelima, rekao je jasnu riječ i ostavio neuvijenu poruku, bio je bliz afričkom čovjeku, te jasan i odlučan u bitnim pitanjima, osobito u dvjema temama: inkulturaciji Crkve i afrikanizaciji kršćanstva.

Kao nakon svakog događaja, tako i nakon ovog Papinog putovanja ostaju neka pitanja. Budući da je Papa za vrijeme takvih putovanja prisiljen nešto vremena posvetiti državnim vlastima određene zemlje, opasnost je da članovi mjesne Crkve dožive njegov pohod kao nešto izvana. Može se dogoditi da Papa zbog kratkoće ne uđe u pravu stvarnost zemlje i život mjesne Crkve, da vidi samo ono što mu se želi pokazati i što ne baca sjenu ni na državne ni na crkvene vlasti. Neki primjećuju da, ako Papa previše brzo prolazi kroz neku zemlju, vjernici dobivaju pogrešnu sliku o njemu, a to je upravo ono što on ne želi. Može se, naime, dogoditi da dožive papu kao neko daleko biće izvan stvarnosti.

Neki se boje da njegovi lijepi govori ne bi bili dispensa od djelovanja, ili za središte ili za periferiju, osobito kada se radi o inkulturaciji Crkve i afrikanizaciji kršćanstva. Ništa se bitno ne poduzima da bi afrički kontinent ostvario svoju biskupsku konferenciju, nešto poput one u Latinskoj Americi, što bi mjesnim Crkvama pomoglo da što prije nađu svoj stav prema afričkoj kulturi i mentalitetu, da evangelizacija krene bolje naprijed i da bude više zvanja. Novinari su s čuđenjem gledali kako afričko nigerijsko mnoštvo prati Papinu misu gregorijanskim melodijama koje su negdje u VIII. stoljeću nastale u galskoj

²⁵ Novinar Domenico del Rio u *Repubblica* od 21—22. 2. 1982.

Francuskoj i koje čak i Evropa pomalo napušta. Bilo im je čudno da one mogu biti prikladne za Afriku... Afrički teolozi misle da kateheza nema velikog uspjeha, jer ne naglašava ono što je blisko i vlastito afričkom čovjeku, a to je naglasak na obitelj, na selo i eventualno na bazičnu zajednicu. Često se u prošlosti mnogo toga rušilo, stare religije bile su jednostrano shvaćene kao demonске i nije se pokušalo na njima graditi, nitko se nije sjetio da su one putokaz, pa zato mnogi Afrikanci misle da bi trebalo da gdjekoju stvar Crkva u tom smislu nauči od islama...

To su pitanja koja ostaju... Ona govore o tome da Afrika ima mnogo toga reći svijetu, a afričke Crkve sveopćoj Crkvi, da afričke mjesne Crkve svjesno žive i kreću u treće tisućljeće. »Afrička je Crkva mlada, a budućnost pripada mladima« — rekao je Papa novinarima na kraju svoga puta.²⁶

²⁶ *La Stampa* od 20. 2. 1982.